

Zenon Guldon

"Miasta Kielecczyzny. Przemiany społeczno-gospodarcze 1815-1869", Stanisław Marcinkowski, Warszawa-Kraków 1980 : [recenzja]

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 12, 433-434

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STANISŁAW MARCINKOWSKI: MIASTA KIELECCZYZNY. PRZEMIANY SPOŁECZNO-GOSPODARCZE 1815—1869, Warszawa—Kraków 1980, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, ss. 242.

Praca niniejsza stanowi skróconą wersję rozprawy doktorskiej Autora. Jej przedmiot stanowią przemiany społeczno-gospodarcze w 114 miastach guberni radomskiej w granicach z lat 1845—1866. Po reformie administracyjnej 1866 r. w granicach nowo utworzonych guberni kieleckiej i radomskiej znalazły się 104 miasta, dziesięć pozostałych znalazło się w granicach guberni piotrkowskiej. Po ukazie z 1869 r. na terenie Kielecczyzny pozostało 17 miast, a inne spadły do rządu osad. Tak więc praca dotyczy wybranych zagadnień z dziejów miast Kielecczyzny w schyłkowym okresie feudalizmu. O zamianie większości miast na osady zdecydowały względy ekonomiczne, utrata dawnych funkcji gospodarczych przez ośrodki miejskie, które w nowych warunkach straciły racje bytu.

Zasadniczą podstawę źródłową rozprawy stanowią materiały z zespołów Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Rządu Gubernialnego Radomskiego. Jedynie dla 9 miast zachowały się archiwalia miejskie. Praktycznie Autor pominął akta notarialne¹ i hipoteczne². Na przydatność badawczą dobrze zachowa-

nych ksiąg metrykalnych wskazuje chociażby artykuł A. Żaka dotyczący przemian demograficznych w Denkowie³. Rzecz oczywista nie sposób tego materiału wykorzystać w całości w opracowaniu o tak szerokim zakresie terytorialnym. Wskazuje to jednak na konieczność dalszych badań nad dziejami poszczególnych miast, co umożliwi wykorzystanie całej zachowanej dokumentacji źródłowej. Tego typu opracowań jest wciąż zbyt mało. Już po oddaniu do druku omawianej rozprawy ukazały się zbiorowe monografie Olkusza⁴, Ostrowca⁵, Pińczowa⁶ i Zwolenia⁷, których charakter i poziom jest zresztą bardzo zróżnicowany.

Rozdział I omawianej pracy poświęcony jest omówieniu ustroju i gospodarki finansowej miast. W rozdziale II przedstawiono terytorium, rozwój przestrzenny i zabudowę miast. Szkoda, że Autor w szerszym zakresie nie wykorzystał studiów historyczno-urbanistycznych do planów zagospodarowania przestrzennego poszczególnych miast⁸. Również załączony plany miast (w tym kilka dotychczas nie znanych) stanowią raczej ilustracje, a nie podstawę analizy. W rozdziale III i IV Autor przedstawił obszerny materiał dotyczący zaludnienia i stanu ekonomicznego miast. Wreszcie ostatni, piąty roz-

oraz W. Siliwińska *Hipoteka kielecka w latach 1798—1876*, Kielce 1976 (maszynopis pracy magisterskiej w Archiwum WSP w Kielcach).

¹ A. Żak *Przemiany demograficzne Denkowa w XIX wieku*, „Kieleckie Studia Historyczne”, Kielce 1977, s. 77—94.

² *Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego*, t. I—II, praca zbiorowa pod red. F. Kiryka i R. Kołodziejczyka, Warszawa—Kraków 1978.

³ *Ostrowiec Świętokrzyski wczoraj, dziś i jutro*, praca zbiorowa pod red. A. Ginsberta-Geberta, Warszawa 1979.

⁴ *Pińczów i jego szkoły w dziejach*, praca zbiorowa pod red. J. Wyrozumskiego, „Zeszyty Naukowe UJ”, Prace Historyczne, z. 62, Warszawa—Kraków 1979.

⁵ *Zwoleń. Dzieje miasta i ziemi*, praca zbiorowa pod red. K. Myślińskiego, Lublin 1976.

⁶ *Województwo kieleckie. Katalog dokumentacji i prac konserwatorskich Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwacji Zabytków 1951—1971*, Warszawa 1972.

¹ Zob. szerzej J. Kazimierski *Akty notarialne i ich znaczenie dla badań historycznych XIX w.*, „Studia Źródłoznawcze”, t. IV, 1959, s. 109—124; R. Kołodziejczyk *Akta notarialne warszawskie jako źródła do dziejów Warszawy*, [w:] *Studia historyczne. Księga jubileuszowa z okazji 70-lecia urodzin prof. dr. Stanisława Arnolda*, Warszawa 1965; J. Mazurkiewicz *Znaczenie akt notarialnych dla badań nad własnością w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim*, „Annales UMCS”, Sectio F, vol. 20, Lublin 1968, s. 115—126; H. Szymańska, J. Śmiałowski *Akta notarialne z terenu Królestwa Polskiego i ich wartość naukowa*, „Archeion”, t. XXX, 1959, s. 43—67.

² Por. R. Guldon *Akta hipoteczne w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Kielcach*, „Studia Kieleckie”, 1977, nr 2, s. 95—104

dział ma charakter syntetyczny i przedstawia funkcje miast. Przyjęte zasady typologii funkcjonalnej miast nie zostały dostatecznie sprecyzowane i stąd wydawać się mogą dyskusyjne⁹. Pominięta praktycznie została trudna zresztą problematyka socjotopograficzna. Przy omawianiu roli przemysłu jako czynnika miastotwórczego Autor niedostatecznie podkreśla, że poważne inwestycje przemysłowe najczęściej omijały miasta (Huta Aleksandra w Białogonie pod Kielcami, Klimkiewiczów pod Ostrowcem, kopalnia „Ksawery” pod Będzinem itd.), chociaż wywierały poważny wpływ na ich rozwój.

Podsumowując powyższe stwierdzić trzeba, że otrzymaliśmy interesującą, chociaż dyskusyjną, próbę przedstawienia stanu gospodarczo-społecznego miast Kielecczyny w pierwszej połowie XIX w.

Zenon Guldon

BARTŁOMIEJ SZYNDLER: STANISŁAW NAŁĘCZ MAŁACHOWSKI 1736—1809, Warszawa 1979, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, ss. 387.

Celem pracy jest przedstawienie życia i działalności Stanisława Małachowskiego, jednego z najwybitniejszych mężów stanu schyłkowego okresu szlacheckiej Rzeczypospolitej i Księstwa Warszawskiego. W monografii szkicowo jedynie omówiono jego działalność gospodarczą w dobrach białaczowskich, położonych w dawnym powiecie opoczyńskim (s. 239—247).

Po śmierci Jana Małachowskiego w 1762 r. zarząd dóbr objęła jego żona Izabela. Dopiero 15 kwietnia 1777 r. dokonano formalnego podziału olbrzymiego latyfundium między synów Jana: Mikołaja, Stanisława, Jacka i Antoniego. Faktyczny podział dóbr między spadkobierców nastąpił dopiero po śmierci Izabeli w 1783 r. Na podstawie nie znanego Autorowi *Sumariusza generalnego intrat dóbr wszystkich Jana Małachowskiego* kanclerza wielkiego koronnego z 1777 r. stwierdzić możemy, że Stanisławowi Małachowskiemu przypadły wówczas klucze: białaczowski w województwie sandomierskim (1 miasto i 16 wsi), dobrski w Galicji pod Limanową (8 wsi)¹, ostrogski na Wołyniu (2 miasta i 3 wsie) oraz rękorajski w województwie sieradzkim (9 wsi) o łącznej wartości 821 415/9 złp. Dobra te przynosiły właścicielowi roczny dochód brutto w wysokości 60 341/26 złp. Po odliczeniu rozchodów pozostawało 43 234/24 złp. czystego dochodu. Spośród wymienionych kluczy najniższy dochód w wysokości 8 284/27 złp. dawały dobra białaczowskie. Na dochód ten składała się sprzedaż krescencji folwarcznej (3842 złp.), propinacja (3456 złp.) oraz czynsze i daniny (986/27 złp.)². Dane te dają orienta-

¹ Por. szerzej A. Wojs *600 lat wsi Dobrej k/Limanowej 1361—1961*, Limanowa, 1961.

² *Sumariusz generalny dóbr wszystkich Jana Małachowskiego kanclerza wielkiego koronnego z 1777 r.* w zbiorach prywatnych Władysława Dembińskiego w Warszawie.

⁹ K. Dziewoński, M. Jerczyński *Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast*, Warszawa 1971.